

171 Mens durf te weten

Het zijn roerige tijden. Met deze woorden – die 4.000 km overbrugden – begon de mail van één van de bloglezers die mij schreven na mijn laatste blog. Anderen wonen nog verder weg, de meesten veel dichterbij. Maar overal neemt de gekte en onrust toe, in het publieke ‘debat’ en vooral in de (a)sociale media Facebook, Twitter en Telegram. Die mooie lezersreacties vormden de opmaat voor deze blog. Dank jullie wel!

In andere Europese landen worden nogal eens positieve eigenschappen aan ons volk toegeschreven, maar ook de eigenschap dat we ons wel erg ongebonden en ongedisciplineerd gedragen. Al of niet gehinderd door relevante kennis meent ieder het vaak beter te weten. De oplossing? In het politieke debat wordt nu echt élke Nederlander gehoord en vertegenwoordigd. Er zitten immers nu zestien politieke partijen in de Tweede Kamer – dat helpt. Europa ervaart het vast als een jaloersmakend unicum! Tja...

Dat gebrek aan eenheid kan best anders, zelfs in roerige tijden als nu. Ik neem je graag mee, terug naar de onrustigste periode uit de Nederlandse naoorlogse geschiedenis. Die begon omstreeks 1970. Toen zongen Frans Halsema en Jenny Arean al het lied *Vluchten kan niet meer*². Het lied vertolkte de groeiende onzekerheid en machteloosheid in ons land. Mensen van diverse pluimage kwamen op vele plaatsen in huiskamers en vergaderzaaltjes bijeen. Ze maakten zich druk over de ‘*supersonische boem*’ van nieuwe kernwapens als de neutronenbom en kruisraket. Ook de theoloog Okke Jager maakte zich grote zorgen. Hij was al in de vroege jaren ‘60 een befaamde televisiedagsluiter (ja, dat fenomeen bestond toen!) en werd een bekend en begaafd spreker, schrijver en dichter. Hij koesterde zijn vaak tegendraadse opvattingen niet slechts in zijn werkkamer, maar verspreidde ze ook vocaal en op papier. Zo verscheen in 1978 zijn boek met de spraakmakende titel *Wij zijn niet machteloos; een tijdsbeeld met tegenwicht*. Waar de onrust over de ontwikkelingen in de wereld zich aanvankelijk voornamelijk manifesteerde in ‘linkse’ politieke, maatschappelijke en kerkelijke organisaties, schudde dat boek onmiskenbaar ook veel mensen in het ‘midden’ van de kerken wakker: *Wij zijn niet machteloos* als we maar ophouden met onszelf te wentelen in slachtofferschap en zwijgen. Wees tegendraads, verzet je, spreek en doe!

Toen gebeurde wat anno 2021 geheel ontbreekt: de onrust en het gevoel van machteloosheid werden gekanaliseerd en omgevormd tot grote volksbewegingen die uitmondten in de twee grootste demonstraties ooit – de acties en demonstraties die we nú groot noemen zijn slechts volksoploopjes. Wij waren er bij! Het pamflet van politiek tekenaar Opland was de opmaat voor een demonstratie in oktober 1981 van maar liefst 440.000 mensen die de straten en het Museumplein van Amsterdam vulden. Deze demonstratie werd ook

het decor voor de cruciale slotepisode in het boek *De aanslag* van Harry Mulisch.

De in 1983 in Den Haag gehouden antikernwapendemonstratie telde zelfs 550.000 deelnemers. Extra treinen en 3.000 bussen uit heel Nederland werden ingezet. Prinses Irene was één van de sprekers. In 1985 bereikte de onrust zijn hoogtepunt en werd een volkspetitionnement met **3,7 miljoen handtekeningen** aangeboden aan de regering en het parlement. Vier jaar later viel de Muur, geen atoombom. Die nieuwe wapens kwamen er niet, zeker mede onder de druk van protestgolven in veel Europese landen. Wij waren in de vorige eeuw niet machteloos!

En nu? Is er nú eigenlijk wel sprake van een *collectieve* onrust over de wereldbedreigingen van het klimaat en de coronapandemie of zijn we vooral egocentrisch bezorgd over onszelf en onze naaste omgeving? Er zou anno 2021 toch ook sprake moeten zijn

van een 'wereldoorlog' tegen het coronavirus, maar onze westerse wereld gedraagt zich er niet naar. We zien uit naar de te late derde prik voor onszelf en vergeten collectief de eerste prik in de arme landen: van de 7.5 miljard aardbewoners zijn er 6 miljard nog helemaal niet geprikt. Het is een politieke en maatschappelijke schande dat wij, de rijke landen, het vaccin niet of nauwelijks schenken aan de arme landen terwijl dat geen enkele invloed hoeft te hebben op onze eigen derde prik – daarvoor zijn we als land en als westerse wereld veel te rijk!

En hoe komt het dat de pleinen van Amsterdam en Den Haag nu niet volstromen, dat er nu geen volkspetitionnement met miljoenen handtekeningen komt tegen de verwoesting van het klimaat en de daardoor dreigende onleefbaarheid voor ons nageslacht?

Is de ongemakkelijke waarheid misschien dat we ons in de jaren '80 van de vorige eeuw zeker bedreigd voelden maar dat het verzet tegen die bedreiging geen offers van ons

vroeg en dus wel 'gemakkelijk' was? Nu echter moeten grote offers worden gevraagd van de rijke landen, van onszelf. Begon vanwege de voorvoelde pijn van die offers daarom al in 2006 de Grote Ontkenning? Al Gore voorvoelde dit toen hij in dat jaar zijn film over de opwarming van de aarde de titel *An Inconvenient Truth* (*Een Ongemakkelijke Waarheid*) gaf? Hoe

komt het dat we ons afwenden van een ongemakkelijke waarheid? Waarom kijken we weg? Speelt angst ons parten? Welke angst?

* **De angst om te weten.** Een zelf wel degelijk gevaccineerde bloglezer schreef me: "*Mensen die zich niet laten vaccineren hebben vaak heel goed nagedacht en een overwogen besluit genomen.*" Wie ben ik om daaraan te mogen twijfelen? Maar er valt wel meer over te zeggen: Hoe zeker zijn we van ons 'goede nadenken' en onze 'overwogen besluiten'? Meer dan 2000 jaar geleden schreef de Romeinse dichter Horatius de beroemde woorden '*Sapere aude*' – '*Durf te weten*'. Immanuel Kant, de grote Verlichtingsfilosoof, zei het hem in de 18^e eeuw na. Hij verzette zich daarmee tegen het geloof in de *overtuiging zonder (genoeg) te weten* als basis voor ons 'goede denken' en 'weloverwogen besluiten'. Wij zijn anno 2021 wat dat betreft nog niet zoveel verder dan 2.000 jaar geleden. Zou het kunnen zijn dat veel van onze 'weloverwogen beslissingen' gebaseerd zijn op het 'zalige niet weten', een gebrek aan durf, angst om te weten?

* **De angst om te twijfelen.** Juist elk geverifieerd feit, elke wetenschappelijke theorie berust op twee pijlers: het weten en de twijfel over dat weten. Twijfel is de vaste grond onder wetenschap. Zonder twijfel bloeit de wetenschap niet. Wie bang is om te twijfelen, verschaft zichzelf pseudozekerheid en is daarmee klaar. Ook ik heb als bestuurder de harde ervaring: Een 'weloverwogen beslissing' kan jaren later verkeerd uitpakken. Een besluit mag je alleen weloverwogen noemen als je daarbij ook erkent dat pas *achteraf* zal blijken of het een goed besluit was. Wel eens een nonvaxxer ontmoet die na een overleefde doodstrijd op de IC bleef volhouden dat hij 'weloverwogen' nee had gezegd?

Hoe komt het dat juist de verstokte klimaatontkenners, de 'principiële' vaccinatieweigeraars en de complotdenkers volstrekt zeker zijn van hun eigen gelijk? Is dat misschien angst voor het echte weten en angst voor twijfel?

Vat moed, durf te weten, durf je eigen onzekerheid recht in de ogen te kijken.

Muziek 1. Nieuwjaarsdag, het Concertgebouw, de Grote Zaal stampvol en dan hoor je opeens blazers met het verstilte *Adagio* uit de *Serenade nr. 10, Gran Partita* van W.A. Mozart. O, wat mooi!

2. *Vluchten kan niet meer*; Jenny Arean en Frans Halsema. De grote hit uit de musical *En nu naar bed* van Annie M.G. Schmidt (tekst) en Harry Bannink (muziek). Zó kenmerkend voor de jaren '70 en daarna.